

1. Samarbetssamtalens utveckling

Bakgrund

Många barn mår dåligt av att växa upp i familjer där föräldrarna efter separationen har en pågående vårdnadskonflikt. Barnets mående är relaterat till barnets ålder, konfliktens längd och intensitet samt föräldrarnas mående. Det finns forskning som pekar mot att 70 procent av alla barn i separationsfasen oroar sig för föräldrarnas och sin egen situation. Hälften av alla barn tar ansvar för föräldrarnas relation och 26 procent lider av ångest.¹

Kunskapsdokumentets innehåll

Syftet med avsnittet är främst att ge en sammanfattande kunskap om samarbetssamtalens utveckling från 1970-talet till nutid.

Hur många barn berörs av separationer?

I Sverige finns ungefär 2,2 miljoner barn i åldern 0-17 år. Ungefär 25 procent av dessa bor inte tillsammans med båda sina föräldrar och cirka 5 procent av barnen har aldrig någonsin gjort det. Att bo tillsammans med båda föräldrarna är vanligast bland de yngsta barnen, när det gäller barn under två år bor nära nio av tio med båda sina föräldrar jämfört med sex av tio bland 17-åringarna. Andelen barn som bor med båda föräldrarna är något lägre bland barn med utländsk bakgrund än barn med svensk bakgrund, 73 respektive 75 procent. Det finns också skillnader beroende på föräldrarnas utbildningsnivå. Bland barn där föräldrarna har högst gymnasial utbildning bor 66 procent med båda sina föräldrar jämfört med 81 procent bland barn där minst en av föräldrarna har en eftergymnasial utbildning.²

Varje år berörs nästan 65 700 barn av föräldrars separation.³ Vanligast är att föräldrarna även efter en separation har fortsatt gemensam vårdnad om barnen. Bland de barn som inte bor tillsammans med båda sina föräldrar i samma hushåll, är det vanligast att bo hos sin mamma hela tiden. Detta gör nära hälften, 47 procent, av barnen. Det finns även barn som istället bor växelvist, alltså lika mycket hos sina båda föräldrar. Detta gör 28 procent av alla barn. Övriga barn bor mest hos sin mamma, mest hos sin pappa eller hela tiden hos sin pappa. En jämförelse av barn i olika åldrar visar att växelvist boende är vanligast i åldern 6-12 år. I den gruppen bor 34 procent av barnen växelvist det vill säga ungefär lika mycket hos båda sina föräldrar.⁴

¹ Se barnet (SOU 2017:6) s 119

² SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) 2018

³ Barn och familjestatistik 2019, SCB 2020

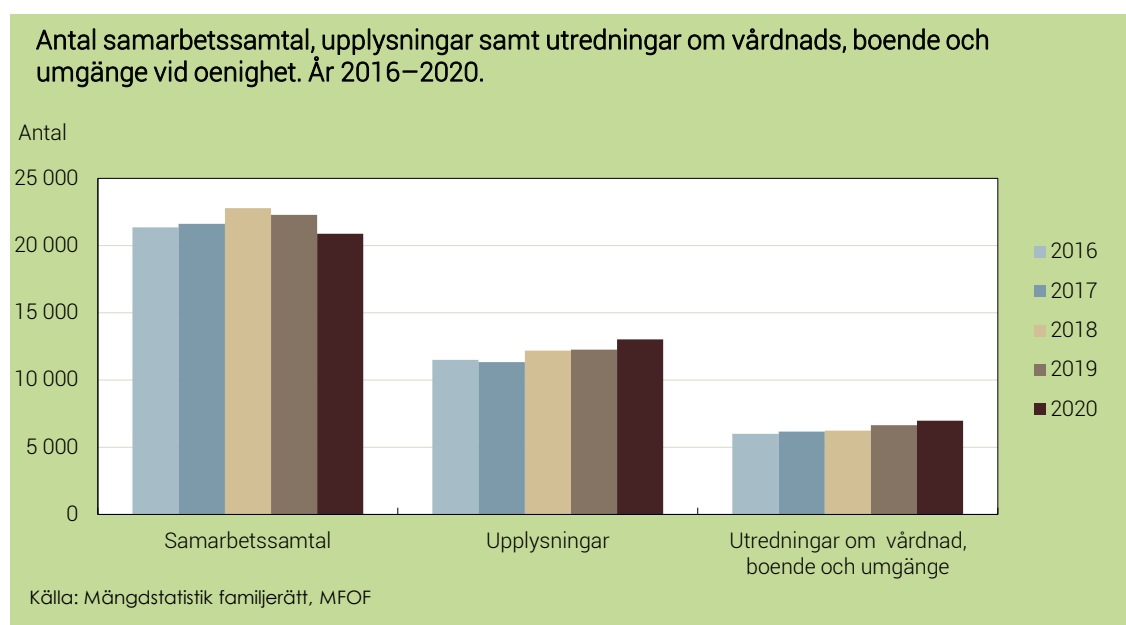
⁴ SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) 2018

Hur många barn berörs av samarbetsamtal?

De flesta föräldrar kan samarbeta efter en separation och hittar tillsammans lösningar som rör barnets vårdnad, boende, umgänge och försörjning. Ibland kan föräldrar och barn behöva familjerätts stöd och hjälp för att komma fram till vad som är barnets behov och vilken lösning som är bäst för barnet. Samarbetsamtal kan då vara en hjälp. Samarbetsamtal kan initieras av en eller båda föräldrarna eller beslutas av domstol. Under år 2020 hade 20 886 barn, föräldrar som deltagit i kommunernas samarbetsamtal.⁵ Nedan framgår hur antalet barn som berörs av föräldrars samarbetsamtal under de senaste fem åren varierat. Antal barn som berörs av föräldrars samarbetsamtal, vårdnads/boende/umgängesutredningar och upplysningar har ökat under den senaste femårsperioden.

Hur många barn berörs av utredningar och upplysningar till domstol?

Under 2020 var drygt 6 969 barn och ungdomar aktuella för utredning om vårdnad, boende och umgänge enligt 6 kap. 19 § FB. Samma år inhämtade domstolen upplysningar från socialnämnden för cirka 13 014 barn enligt 6 kap. 20 § FB.⁶

Konfliktbearbetning i stället för utredning

Under 1970-talet kom forskning som uppmärksammade vilka risker barn utsattes för vid skilsmässa och separation mellan föräldrar. Forskarna såg att många barn kände skuld till föräldrarnas separation och att barn kunde behöva hjälp att bearbeta sina känslor. Föräldrarna behövde också hjälp och stöd för att bearbeta den kris de hamnat i vid separationen. Dåligt bearbetade kriser i samband med skilsmässor och separationer kunde få svåra följder både för barn och föräldrar. En process i domstolen med en vårdnadsutredning som följd hjälpte många gånger inte föräldrarna i deras fortsatta föräldraskap utan kunde tvärtom förstärka deras konflikt och försvåra sorgearbetet vilket påverkade

⁵ Sveriges officiella statistik. Familjerätt år 2020: Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Skellefteå; 2021

⁶ Ibid.

barnet negativt. Även andra skäl för att undvika vårdnadsutredningar lyftes fram. Olika metoder prövades i kommunerna för att genom samtal antingen innan eller i samband med en domstolsprocess hjälpa föräldrar att nå samförståndslösningar. De samtal som då ägde rum kallades samarbetssamtal.⁷

1970-talet

Tillkomst och utveckling

Under 1970-talet gjorde flera kommuner olika försök att genom samarbetssamtal hjälpa föräldrar som separerat att komma överens i frågor om det fortsatta föräldraansvaret. Dessa försök hade i många fall inspirerats av det forskningsarbete⁸ som bedrevs vid Stockholms Universitet och där resultatet visade att cirka två tredjedelar av de föräldrar som från början tvistat om barnen genom denna konfliktbearbetning kunde komma fram till en samförståndslösning.

1980-talet

Obligatoriska samarbetssamtal?

I delbetänkandet om barnets rätt, Barnets rätt 2 - Om föräldraansvar m.m. (SOU 1979:63), diskuterades om det skulle bli obligatoriskt för kommunerna att tillhandahålla samarbetssamtal. Utredningen föreslog att det skulle bli obligatoriskt med samarbetssamtal när ett ärende aktualiserats i domstol men att kommunerna i andra fall endast skulle rekommenderas att erbjuda samarbetssamtal till föräldrarna.⁹

Målinriktade och planerade samtal

Utredningen ansåg att det var viktigt att samarbetssamtalen var planerade och målinriktade. En modell för samtalen som innebar bearbetning av själva separationen, strukturering av gemensamma framtida handlingsplaner och belysning av parternas samarbetssvårigheter lyftes fram.¹⁰

Samtalsledarnas kompetens

Utredningen ansåg också att det måste ställas stora krav på kompetensen hos den personal som skulle arbeta med samarbetssamtal. Vidare ansåg man att det behövdes tillgång till samtalsledare med stor kunnskap om barn och vuxna såväl i fråga om deras individuella utveckling som i fråga om relationer mellan människor. Samtalsledarna bedömdes behöva såväl utbildning som handledning i dessa frågor. Ett minimikrav utöver socionom- eller psykologutbildning ansågs vara att åtminstone en av

⁷ Skilsmässa, sorg och förlustelser – kristerapi som alternativ till vårdnadsutredningar. BIG-rapport nr 31. Doktorsavhandling. Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet; 1977. Att skiljas och tvista om barnen. En intervju och litteraturstudie om vårdnads mål. Stockholm: Pedagogiska institutionen. Stockholms universitet; 1976., Barnets rätt. Om barn i vårdnadstvister – talerätt för barn. Delbetänkande av utredningen om barnets rätt (SOU 1987:7). Samarbetssamtal vid vårdnads- och umgängeskonflikter. Ett projekt för metodutveckling. Forsknings och utvecklingsbyrån. Rapport Nr 53. Stockholm; 1986. Samarbetssamtal – socialt arbete med föräldrar. Socialstyrelsen Stockholm; 2000.

⁸ Ibid.

⁹ Barnets rätt 2. Om föräldraansvar m.m. (SOU 1979:63) s. 95-96

¹⁰ SOU 1979:63 s. 98

samtalsledarna hade genomgått fortbildning i socialt behandlingsarbete eller annan jämförbar utbildning. Utbildning i kriteori och krisbearbetning samt barns behov ansågs också viktigt.¹¹

Samarbetssamtal i tidigt skede

Även regeringen menade att det var bäst för barnen om föräldrar i samförstånd löste de motsättningar som fanns när det gällde vårdnad och umgänge, så att inte dessa frågor blev föremål för en utdragen process. Samarbetssamtal bedömdes vara ett viktigt medel för att så tidigt som möjligt lösa de konflikter som kunde finnas mellan föräldrar vid en separation. Regeringen ville dock inte ålägga kommunerna en skyldighet att erbjuda samarbetssamtal men såg det som en fördel att denna stöd- och hjälpverksamhet fortlöpande kunde vidgas allteftersom tillgången på utbildad personal och handledare ökade.¹²

Barnets delaktighet

När det gäller barnens roll i samarbetssamtalen såg regeringen i första hand samarbetssamtalen som ett instrument för föräldrarna att gemensamt och i samråd själva besluta om vårdnad och umgänge med barnet. Barnets behov av att tala med någon utomstående bedömdes i första hand bäst tillgodoses på annat sätt, exempelvis genom anlitan av barnpsykologisk expertis. Samtalsledarens uppgift ansågs vara att bevaka att barnet fick vara med och påverka sin situation, i den mån barnet uppnått tillräcklig ålder och mognad. Samtalsledaren bedömdes då behöva träffa barnet både enskilt och tillsammans med föräldrarna för att diskutera den rådande situationen.¹³

Socialstyrelsens kartläggning - Flertalet kommuner erbjöd redan samarbetssamtal

I en enkät som Socialstyrelsen genomförde 1987 svarade 217 av landets 284 kommuner att samarbetssamtal förekom i kommunen. I de fall då samtalen påbörjades innan ett domstolsförfarande kunde 80 procent av föräldrarna enas och en rättslig tvist undvikas. När samarbetssamtalen genomfördes efter att en domstolsprocess inletts kunde 56 procent av föräldrarna enas.¹⁴

1990-talet

En nära och god relation till föräldrarna

I början på 1990-talet konstaterade regeringen att det råder en stor enighet inom beteendevetenskapen om att det för ett barns utveckling är viktigt att barnet har en nära och god relation till båda föräldrarna även om dessa är i konflikt med varandra.¹⁵

Regeringen ansåg att ett gemensamt föräldraansvar borde främjas och att utgångspunkten bör vara att regelsystemet får ett sådant innehåll att det så långt som möjligt främjar ett gemensamt föräldraansvar. Det bör därför utformas så att det i så stor utsträckning som möjligt banar väg för samförståndslösningar.¹⁶ Regeringen beslutade att alla kommuner skulle tillhandahålla samarbetssamtal.

Obligatoriskt erbjuda samarbetssamtal

Syftet med samarbetssamtalen var och är att föräldrarna ska få hjälp att bearbeta sina konflikter och i samförstånd söka lösningar för framtiden. Målet är att föräldrarna ska enas. Även om detta syfte inte kan uppnås bedömdes föräldrarna kunna få större förståelse för varandras synpunkter och lära sig

¹¹ SOU 1979:63 s. 96-97

¹² Regeringens proposition 1981/82:168 Vårdnad och umgänge m.m. s. 47-48

¹³ Prop. 1981/81:168 s. 49

¹⁴ Samarbetssamtal vid vårdnads- och umgängestvister, Socialstyrelsen redovisar 1988:7.

¹⁵ Jfr Regeringens proposition Vårdnad och umgänge 1990/91:8 s. 25.

¹⁶ Prop. 1990/91:8 s. 26.

hantera sina konflikter på ett sätt som så lite som möjligt går ut över barnen.¹⁷ Föräldrarnas behov av bearbetning av själva separationen lyftes inte längre fram som en del av samarbetsamtalen.

I socialtjänstlagen (2001:453), SoL infördes den 1 mars 1991 en bestämmelse som innebar att kommunerna skulle sörja för att föräldrar kunde erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor om vårdnad och umgänge. I föräldrabalken, FB infördes samtidigt en möjlighet för rätten att besluta om samarbetsamtal när en process om vårdnad och umgänge inletts.¹⁸

Socialstyrelsens utvärderingar

Socialstyrelsen gjorde på uppdrag av och i samråd med Vårdnadstvistutredningen¹⁹ två utvärderingar av kommunernas arbete med samarbetsamtal.

En bra insats men ökad tillgänglighet och kvalitet behövs

Utvärderingen visade bl.a. att samarbetsamtal var en bra insats i det korta perspektivet. Däremot gick det inte att dra några säkra slutsatser om det var en bra metod för att förhindra vårdnadskonflikter på lång sikt.²⁰ Vårdnadstvistutredningen gjorde också intervjuer med domare, advokater och handläggare av samarbetsamtal vid socialförvaltningar.²¹ Undersökningarna visade att samarbetsamtal var ett bra instrument för att lösa vårdnadskonflikter. Utvärderingen visade också att åtgärden var förebyggande och nyttjades av många föräldrar i samband med en tvist om vårdnad och umgänge. Samtalen hade lett till att föräldrar i allt större utsträckning kom överens. Ju tidigare samtalen kom tillstånd desto större var föräldrarnas möjligheter att nå en överenskommelse. Samarbetsamtalen var samhällsekonomiskt lönsamma. För att tillgängligheten och samarbetsamtalens kvalitet skulle öka behövde vissa åtgärder vidtas, bl.a. informationsåtgärder och metodutveckling.²²

Tvång att delta i samarbetsamtal övervägs

Frågan om att, liksom i Norge, göra samarbetsamtalen obligatoriska övervägdes också. Eftersom det inte alltid kan anses lämpligt med samarbetsamtal bedömde utredaren att det i så fall skulle krävas en rad undantagsbestämmelser. Ett annat skäl för att inte införa ett obligatorium var att kommunernas resurser skulle behöva ökas i en omfattning som var svår att överblicka.²³ Utredningen föreslog att en erinran om samarbetsamtal skulle göras i föräldrabalken. Syftet var främst en uppmaning till advokater och övriga juridiska biträden att inte väcka talan i dessa frågor innan föräldrarna gjort försök att nå samförståndslösningar.²⁴

Kompetens, metodutveckling och barns delaktighet lyfts fram – inga lagändringar

I regeringens proposition 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge, lyftes vikten av att utveckla metoder för samarbetsamtal återigen fram men också hur barnen skulle informeras och få möjlighet att komma till tals inom ramen för samarbetsamtalen. Några lagändringar ansågs inte nödvändiga när det gällde tillgänglighet, kompetens och kvalitet. Regeringen ansåg det viktigt att väntetiderna var korta, att samtalsledarna hade den särskilda kompetens som krävs i dessa ärenden samt att samtalsledarna

¹⁷ Prop. 1990/91:8 s. 27.

¹⁸ 12 a § SoL (numer 5 kap. 3 § SoL) och 6 kap. 18 § FB.

¹⁹ Vårdnad, boende umgänge. Vårdnadstvistutredningen (SOU 1995:79)

²⁰ En utvärdering av samarbetsamtal, Socialstyrelsen; 1993

²¹ SOU 1995:79 s. 247-252

²² En utvärdering av samarbetsamtal, Socialstyrelsen; 1993 och Samarbetsamtal ur ett samhällsekonomiskt perspektiv, Socialstyrelsen; 1995

²³ SOU 1995:79 s. 56

²⁴ SOU 1995:79 s. 66-68

fick möjlighet att praktisera samarbetsamtal med en viss regelbundenhet. Om underlaget i kommunen inte var tillräckligt för detta föreslogs flera kommuner samarbeta i frågan.²⁵

2000-talet

Barnets delaktighet lyfts fram – inga lagändringar föreslås

Barns rätt att komma till tals diskuterades alltmer.²⁶ En särskild fråga som 2002 års vårdnadskommitté resonerade om, var barnets delaktighet i samarbetsamtal. Kommittén föreslog att huvudregeln skulle vara att samtal med barnet äger rum någon eller några gånger i samband med att föräldrarna genomgår samarbetsamtal. Endast om det bedömdes olämpligt att samtal med barn ägde rum skulle det komma i fråga att inte hålla sådana. Någon ändring i lagstiftningen föreslogs inte utan ansvaret för att bedöma om samtal med barnet skulle ske lades på samtalsledaren. Det förändrade förhållningssättet bedömdes Socialstyrelsen kunna reglera genom allmänna råd.²⁷ Samtalen ansågs ge barnet en möjlighet att berätta hur det känner sig när föräldrarna är i konflikt. Samtalet med barnet gav också socialtjänsten möjlighet att fånga upp ett barn som mår dåligt. Barnet skulle inte behöva känna sig pressat och ansvaret för föräldrarnas överenskommelse skulle inte läggas på barnet. Barnet ansågs dock behöva få en möjlighet att komma till tals och få information om vad olika alternativ kan innebära.²⁸

Samarbetsamtal i tidigt skede och uppföljning av resultatet

Samarbetsamtal i tidigt skede ansågs viktigt och för att underlätta för föräldrarna ansågs det nödvändigt att socialtjänsten var aktiv och att föräldrarna så snart som möjligt erbjöds samarbetsamtal. Uppföljningssamtal skulle alltid erbjudas om det inte bedömdes olämpligt eller obehövligt. Det bedömdes också angeläget att föräldrarna uppmärksammades på möjligheten att sluta tidsbegränsade avtal.²⁹

Ytterligare lagreglering om barns delaktighet ansågs inte nödvändig

Regeringens utgångspunkt var att hänsyn ska tas till barnets vilja inte enbart vid domstolars bedömning utan även generellt vid nämndens hantering av frågor om vårdnad, boende och umgänge även om någon uttrycklig reglering inte finns. Någon ytterligare lagreglering bedömdes inte behövas. Däremot ansågs behovet av utbildning och annat stöd till dem som handlägger dessa frågor viktigt.³⁰

Skyldighet för domstolen att verka för samförståndslösningar

Regeringen föreslog att en generell skyldighet skulle införas i domstolen att, om det är lämpligt, verka för samförståndslösningar. Domstolen föreslogs också kunna uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning. Av propositionen framgår att medlare bör utses framför allt i situationer där samarbetsamtal har förekommit – antingen före rättegången eller efter beslut av domstolen – men föräldrarna trots detta inte lyckats nå en överenskommelse.³¹

2006 års vårdnadsreform

Kommittén konstaterade att även om någon uttrycklig reglering inte fanns i frågan om barnets vilja vid socialnämnders samarbetsamtal mellan föräldrarna är utgångspunkten att hänsyn ska tas till barnets vilja även vid samarbetsamtal. Vidare ansågs att samarbetsamtalen visserligen i första hand är ett sätt för föräldrarna att gemensamt och i samråd enas om vårdnadsfrågorna. Men kommittén framhöll

²⁵ Regeringens proposition 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge s.39-45

²⁶ Se Barns rätt att komma till tals (Prop. 1994/95:224), Nya vårdnadsregler (Prop. 2005/06:99)

²⁷ Vårdnad – Boende – Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar. Del A och B. Betänkande av 2002 års vårdnadskommitté (SOU 2005:43) s. 215-217, 225-235 och 555-577

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Regeringens proposition 2005/06:99 Nya vårdnadsregler s. 47-48

³¹ Prop. 2005/06:99 s. 62-64

också att barnet, om det inte är olämpligt, på något stadium bör komma med i samtalen. Som regel bör detta ske när föräldrarna har börjat samarbeta och kan föra konkreta diskussioner i tvistefrågorna.³²

2010-talet

Kartläggning av föräldrars och samtalsledares erfarenheter

Den kartläggning som Socialstyrelsen och Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) genomförde på uppdrag av regeringen visade bland annat att samarbetssamtal hjälper en stor grupp föräldrar att nå samförståndslösningar och att domstolsprocesser undviks. Den visar också att många föräldrar ser ett behov av ytterligare stöd både för sig och barnet och att många föräldrar var oroliga och i psykisk obalans före samarbetssamtalen och att även en del barn var det. Kartläggningen visar också att samarbetsförmågan ökar och konfliktnivån oftast sjunker efter samarbetssamtalen. Men den visar också att barn sällan kommer till tals i samband med samarbetssamtal.³³

Enligt undersökningen har flertalet samtalsledare socionom- eller annan högskoleutbildning men mindre än hälften har en längre vidareutbildning och nästan hälften saknar utbildning för att arbeta med samarbetssamtal. Ett stort antal samarbetssamtalsledare saknar utbildning i kris- och konflikthantering, barns behov och metoder för att samtala med barn.³⁴

En fjärdedel av kommunerna gör sällan någon inventering för att ta reda på om det är lämpligt med samarbetssamtal och samtalsledarna i flertalet kommuner använder inte specifika modeller, metoder, verktyg eller bedömningsinstrument under samtalen. Undersökningen visar också att effekten av samtalen sällan följs upp av kommunen.³⁵

Skyldigheten för domstol att verka för samförståndslösningar

Skyldigheten att verka för samförståndslösningar i vårdnads mål skärptes år 2011. Numera gäller att tingsrätten bör kunna låta bli att väcka frågan om samförståndslösning bara om det finns konkreta skäl som talar mot att detta är lämpligt.³⁶ År 2011 lagreglerades även hovrättens möjlighet att verka för en samförståndslösning. Hovrätten bör verka för att föräldrar når en samförståndslösning, om det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter (50 kap. 11 § RB). Domstolen kan arbeta på olika sätt för att få parter att komma överens. Utöver att domare på egen hand försöker få parter att komma överens kan rätten besluta om samarbetssamtal eller utse medlare.

En särskild utredare utvärderade 2006 års vårdnadsreform

Resultatet presenterades i *Se barnet*, SOU 2017:6. En av utredningens huvuduppgifter var att utvärdera 2006 års vårdnadsreform och undersöka hur reglerna i praktiken hade fungerat och om syftet med reformen – att stärka barnrättsperspektivet – hade uppnåtts. En annan huvuduppgift var att kartlägga och analysera orsakerna till ökningen av antalet vårdnads mål. I uppdraget ingick också att ta ställning till bland annat, hur föräldrars möjligheter att nå en samförståndslösning i mål om vårdnad, boende och umgänge kan utvecklas och förbättras och hur barnets rätt att komma till tals kan stärkas.³⁷

Samförståndslösningar

Utredningen föreslår att det införs ett krav på att föräldrar som huvudregel ska ha deltagit i informationssamtal innan de i domstol framställer ett tvistigt yrkande om vårdnad, boende eller umgänge och att kommunerna, inom ramen för socialtjänstens verksamhet, ska ansvara för dessa

³² Prop. 2005/06:99 s. 47 och 48

³³ Samarbetssamtal. Kartläggning av föräldrars och samtalsledares erfarenheter, Socialstyrelsen; 2016

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

³⁶ Regeringens proposition 2010/11:128 Medling och förlikning - ökade möjligheter att komma överens s. 26

³⁷ *Se barnet* (SOU 2017:6) s. 25

samtal.³⁸ Samtalen föreslås vara kostnadsfria bland annat innehålla information om domstolsprocessen och hur barn påverkas av den, möjlighet till samarbetsamtal och avtalskrivning samt vilka möjligheter som finns till annan hjälp.³⁹

Barns rätt att komma till tals

Utredningen föreslår att en ny bestämmelse om barnets rätt att komma till tals och få information i frågor om vårdnad, boende och umgänge införs i föräldrabalken samt att barn ska ha rätt att uttrycka sina åsikter och sin inställning i frågor om vårdnad, boende och umgänge vid samtal med företrädare för socialnämnden även om vårdnadshavarna motsätter sig detta.⁴⁰

Ett stärkt barnrättsperspektiv

Regeringen lämnade bland annat förslag på ändringar som syftar till att stärka barnrättsperspektivet i vårdnadsprocessen. Föräldrar som överväger att inleda en tvist om vårdnad, boende och umgänge behöver få tidig information om den hjälp och det stöd som finns för att nå samförståndslösningar.⁴¹ En ny lag om informationssamtal träder i kraft den 1 januari 2022.

Regeringen föreslog också att barnets bästa skulle vara avgörande för alla *frågor* om vårdnad, boende och umgänge. Alltså inte som idag att barnets bästa ska vara avgörande för alla *beslut*. Vidare föreslogs att barnets rätt till information och att komma till tals i förfarandet ska lyftas fram och tydliggöras och att fler och yngre barn ska ges möjlighet att få information och komma till tals.⁴² Lagändringarna trädde i kraft den 1 juli 2021.

Sammanfattning

Under 1970-talet startade flera kommuner olika försök att genom samtal hjälpa föräldrar som separerat att komma överens i frågor om det fortsatta föräldraansvaret. Det var ett försök att undvika långa domstolsprocesser som inte sällan ledde till konflikter och svårigheter för föräldrarna att samarbeta om barnen. Forskare hade sett att föräldrar behövde hjälp att bearbeta den kris de hamnade i vid separationen och att barnen kunde påverkas negativt om föräldrarna var i fortsatt konflikt. I slutet på 1970-talet fick föräldrar som inte bodde tillsammans möjlighet att ha gemensam vårdnad om barnen vilket innebar att de behövde samarbeta för att hitta bästa möjliga lösningar för barnen. För att undvika domstolstvister började allt fler kommuner i landet arbeta med samförståndslösningar. 1991 blev det obligatoriskt för samtliga kommuner att kunna erbjuda föräldrar samarbetsamtal i syfte att under sakkunnig ledning nå enighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Under 2000-talet har barnens delaktighet i samarbetsamtal alltmer diskuterats. Även om det inte har lett till lagstiftning slog 2006 års vårdnadskommitté fast att barnet, om det inte är olämpligt, på något stadium bör komma med i samtalen. 1 juli 2021 stärktes barnrättsperspektivet ytterligare på så sätt att barnets bästa ska vara avgörande i alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge och barnets rätt till information och rätt att komma till tals förstärks i föräldrabalken.

³⁸ SOU 2017:6 s. 234

³⁹ SOU 2017:6 s. 235-236 och 239

⁴⁰ SOU 2017:6 s.314 och 318

⁴¹ Regeringens proposition 2020/21:150 Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister s. 53-69

⁴² Prop. 2020/21:150 s. 39-52

Förslag på diskussionsfrågor?

Hur arbetar ni i er kommun med barnets medverkan i samarbetsamtalen?

Utifrån den kunskap som finns om att tidig hjälp ger bättre förutsättningar.

Hur säkerställer ni i er kommun att samtal kan erbjudas inom rimlig tid?

Vilka utvecklingsområden ser du i kommunen kopplat till samarbetsamtal?

Hur och när genomförs uppföljningar av samarbetsamtal med föräldrar och med barn?

Lästips

Domstolsverket. <https://www.domstol.se/amnen/familj/foraldrar-och-barn/vardnad-boende-och-umgange/>

Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten. Socialstyrelsen; 2015.

Hydén M, Hydén L-C. *Samtal med den nya familjen och det eviga föräldraskapet.* Natur och kultur. Stockholm; 2002.

Interventioner för att förebygga och hantera föräldrars konflikter och tvister kring vårdnad, boende och umgänge. En systematisk översikt om effekter. Socialstyrelsen; 2011.

Samarbetsamtal – socialt arbete med föräldrar. Socialstyrelsen; 2000.

Sjösten M. *Vårdnad, boende och umgänge: samt verkställigheten av sådana avgörande och överenskommelser.* Norstedts juridik, Stockholm; 2020.

Törnqvist T. *Familjerättsliga frågor inom socialtjänsten: en översikt över bestämmelser, ärenden och handläggning.* Norstedts juridik, Stockholm. 2014

Wickström A. *1998 års vårdnadsreform och socialtjänsten.* Norstedts juridik, Stockholm; 1998.

Vårdnad, boende och umgänge. Handbok – stöd för rättstillämpningen och handläggning inom socialtjänstens familjerätt. Socialstyrelsen; 2012.

Öberg, G, Öberg B. *Samarbetsamtal – en väg till fortsatt föräldraskap.* Mareld. Stockholm; 2006.

Referenser

Statens offentliga utredningar och propositioner

Barnets rätt 2. Om föräldraansvar m.m. (SOU 1979:63)

Vårdnad, boende, umgänge (SOU 1995:79)

Vårdnad-boende-umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar. Del A och B (SOU 2005:43)

Fortsatt föräldrar - om ansvar, ekonomi och samarbete för barnets skull (SOU 2011:51)

Se barnet (SOU 2017:6)

Vårdnad och umgänge (Prop. 1990/91:8)

Ändring i socialtjänstlagen (Prop. 1996/97:124)

Vårdnad, boende och umgänge (Prop. 1997/98:7)

Nya vårdnadsregler (Prop. 2005/06:99)

Medling och förlikning – ökade möjligheter att komma överens (Prop. 2010/11:128)

Förstärkta samarbetsamtal (Prop. 2012/13:189)

Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister (Prop. 2020/21:150).

Lagstiftning m.m.

Förvaltningslagen, FL (2017:900)

Föräldrabalken, FB

Offentlighets och sekretesslagen, OSL (2009:400)

Socialtjänstlagen, SoL (2001:453)

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds allmänna råd om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge (HSLF-FS 2017:51)

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS (SOSFS 2014:5 **ändrad** HSLF-FS 2018:24)